

YOZGAT ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN LAHİT PARÇALARI

The Sarcophagus Pieces in The Yozgat Archaeology Museum

(Makale Geliş Tarihi: 27.01.2020 / Kabul Tarihi: 19.02.2020)

Savaş ALTUN *

Öz

İnsanoğlu yaşadığı coğrafi çerçevede oluşturduğu kültürel, siyasal ve ekonomik olayları, sanatsal uygulamalarla farklı dönemlerde farklı yöntemlerle, gerek günlük kullanılan gerekse üretim fazlası malzemeler üzerine aktarmıştır. Bu olayların sanatsal uygulamalara aktarıldığı alanlardan birisi ölü gömme uygulamalarıdır. Ölü gömme uygulamasının biçiminde, uygulanış şeklinde ve mezar tiplerinde başlangıcından günümüze kadar geçirdiği değişim, yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. Bu değişim içinde geniş bir kullanım alanı olan lahit mezarlar, yapıldıkları dönemlerin özellikleriyle ilgili bilgiler vermekte ve arkeoloji bilimi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Yozgat Müzesi'nde sergilenen üç lahit parçasının değerlendirilmesi yapılacaktır. Bölgede lahitlerin yapıldıkları döneme ait farklı arkeolojik kalıntılar üzerine yapılan tespitler bölgenin yoğun bir yerleşim ve nüfusa sahip olduğu göstermektedir. Ancak yeterli kazı çalışmasının yapılmaması dönemsel örneklerin ortaya çıkmasında ve bunların yorumlanmasında eksikliklere neden olmaktadır. Çalışmada ele alınan üç lahit parçası da daha sonra ortaya çıkacak eserlerin değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle literatüre katılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lahit, Sütunlu Lahit, Medusa, Girland.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Assist. Prof. Dr. Bozok University Faculty of Science and Literature, Department of Archaeology, altunsavas58@hotmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9173-4338>.

Abstract

Human beings have transferred the cultural, political and economic events that they have created within the geographical framework they live into artistic materials and surplus materials with different methods in different periods. One of the areas where these events are transferred to artistic practices is the burial culture. The changes in the shape, application and burial types of the burial application from the beginning to the present day have been revealed by the studies carried out. The sarcophagus tombs, which have a wide usage area in this change, provide information about the characteristics of the periods they were built and are an important resource for archaeology.

In this study, three sarcophagus pieces exhibited in the Yozgat Museum will be evaluated. The Findings made on the different archaeological remains belonging to the period when sarcophagi made in the region show that the region has a dense settlement and population. However, the lack of adequate excavation causes deficiencies in the emergence and interpretation of periodic examples. All three sarcophagus pieces handled in the study are asked to participate in the literature with the thought that they would contribute to the evaluation of the works to be revealed later.

Keywords: Sarcophagus, Columned Sarcophagus, Medusa, Girlanden.

1- Giriş

İlk çağlardan günümüze kadar ölü gömme geleneklerinin gelişim süreci içerisinde mezar anlayışı farklı dönemlerde gömü biçimine göre şekil almıştır. Gömü biçimi toprağa açılan basit bir mezardan, maliyet ve işçilik bakımından toplumun her kesimine hitap edecek kalitede farklı malzemelerle yapılan mezarlara doğru bir seyir izlemiştir. Toprağa direk gömü, farklı malzemeye gerekesinin duyulmayan işçilik ve maliyet gerektirmeyen her kişinin uygulayabileceği bir mezar tipidir. Bu mezar tipinin kullanımına ek olarak farklı mezar tiplerinin ortaya çıkmasında kültürel, sanatsal ve ekonomik yapının gelişimi büyük etkindir. Öyle ki artık toplumlar günlük ihtiyaçlarını düşünmeyi bırakıp kültürel olgularında uygulayacakları materyallerde, farklı alternatifler geliştirmişlerdir. Bu alternatiflerinde toplumun her kesiminin ulaşacağı kalitede üretilerek ticareti yapılmıştır. Lahitlerde mezar olarak kullanılan işçilik ve maliyeti olan ve bu doğrultuda ticareti yapılan bir mezar tipi olmuştur (Russell 2010: s. 119-148).

Kullanımının yoğun olarak görüldüğü Roma'dan başlayan yayılımı bölgeler arasında farklı şekil ve süsleme örneklerine göre değişerek kullanım görmüştür (Koch 2001: s. 82-83). Lahitlerle ilgili yapılan çalışmalarda farklı tiplerin belirli bölge merkez atölyelerinde standart biçimlerle üretildiği anlaşılmıştır. Bu merkez atölyelerden ilki lahitlerin yayılımında etken olan ve 2. yüzyıl başlarından itibaren yoğun üretime geçen Romadır. Diğerleri Roma'nın üretime başlamasından sonra 140'larda üretime başlayan Attika ve Dokimeion'dur (Koch 2001: s. 82-83). Bu üç

merkez atölye lahit üretimi için kullandıkları malzemeyi kendi üretim merkezlerine yakın mermer ocaklarından çıkarabildiği gibi uzak bölgelerden ithal ettikleri bilinmektedir (Russell, 2013: s. 95-131). Bu merkez atölyelerin haricinde buralarda üretilen tiplerin taklitlerini yapan yerel atölyeler olduğu da bilinmektedir. Taklitler ancak bu atölyelerin oluşturduğu lahitlerin dış konturlarını ve üzerindeki süsleme tiplerini, daha düşük kalitede ki mermerler üzerine işlemişlerdir.

Lahitlerin yukarıda değindiğimiz özellikleri kullanımlarının oldukça yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durumu da gerek bir merkez gerekse yerel atölyede üretilmiş, bir bütün veya parça halinde günümüze kadar koruna gelmiş örneklerinden bilmekteyiz. Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen üç lahit parçası da, bölgenin lahit özelliklerinin yanı sıra etkileşim alanlarının belirlenip literatüre kazandırılması amacıyla değerlendirilmeye alınmıştır.

2- Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde Sergilenen Lahit Parçaları (Foto. 1-3)

1 numaralı parça: Parçanın bir lahitin uzun yüzünün parçası olduğu ve eksik olan kısımlarda da bir girland bir medusa başı ve iki boğa başı süsleme olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Parça üzerindeki süslemelerden yalnızca boğa başı ve fiyonk kısmen işlenmiştir. Boğanın gözleri kafasında tam olarak konumlandırılmamış dikey şekilde işlenmiş, kulaklar küçük ve yanlara doğru uzatılmış ve girlandın içine gömülmüştür. Ağız kısmında kırıklar olduğu için detaylar tam olarak anlaşılamamaktadır. Boğa başı üzerinde girlandın uçları düğümlenerek fiyonk yapılmış yanlara düz bir şekilde uzatılmıştır. Medusaların saç ve yüz kısmı detaylandırılmamıştır. Saçları kütleli olarak kulak memesinden biraz aşağıda bırakılmıştır. Yüz kısımlarına yuvarlak şekil verilmiş ancak hem tam olarak işlenmemiş olması hem de tahribata uğramış olması nedeniyle net bir tanımlama yapılamamaktadır. Girlandlar zeminden yükseltilmiş ve işlenmemiştir, uç kısımları ortalara doğru hafif şişkindir. Uç kısımları boğanın kafası üzerinde düğümlenmiş ve yanlara doğru paralel şekilde uzatılmıştır.

2 numaralı parça: Bir lahitin uzun yüzü olduğu anlaşılmaktadır. Kaliteli bir işçiliğe sahip lahit parçası üzerinde girland boğa başı ve medusa olmak üzere üç farklı süslemenin oluşturduğu bir kompozisyon görülmektedir. Süslemeler zeminden yükseltilmiştir. Bu durum süslemelerin ayrıntılı olarak işlenmelerini sağlamıştır. Diğer süslemelere göre eksiksiz bir şekilde korunmuş medusa geniş girland yayı içerisinde detaylı olarak işlenmiştir. Medusanın saçları alın ortasından iki yana ayrılarak işlenmiştir. Sol tarafta saçların alından çıkış kısmında iki sıra kazıma yarım daireler görülmektedir. Saçlar aralarında kazıma boşluklar bırakılarak birbirinden ayrılmıştır. Her iki tarafta saçların bittiği kısımlardan aşağı doğru uzanan saç çene altında fiyonk şeklinde düğümlenmiştir. Yuvarlak yüz yapısında dar bir alın, kaşlar kalın ve göz badem şeklindedir. Burun yüzle orantılı küçük ve delikleri belirtilmiştir. Ağız kapalı üst dudak ince, alt dudak kalındır. Boğa başı üst kısmı geniş ağız kısmına doğru daralmakta gözleri dikey şekilde konumlandırılmış kulaklar yanlara doğru ve

içleri oyulmadan bir kazıma çizgi ile şekillendirilmiştir. Boynuzları kısa ve yukarı doğru uzanmakta aralarındaki boşluğa küçük ölçülerde yatay şekilde yapraklar işlenmiştir. Boynuzların altından ince bir şerit yerleştirilmiştir. Alın kısmında, yukarıdan aşağı doğru belirgin şekilde işlenmiş yaprak motifleri görülmektedir. Ağız kısmı görülmemekte üst kısmında burun delikleri belirtilmiştir. Girland uçları boğa başında oldukça belirgin fiyonk şeklinde düğümlenmiş ve uçları dalgalandırılarak yanlara uzatılmıştır. Girland üzüm ve yapraklardan oluşturulmuştur. Uç kısımlarda üzüm taneleri yoğun bir şekilde görülürken aşağı doğru yapraklar birbirlerinden derin kanallarla ayrılarak hareketlendirilmiş her biri bağımsız bir şekilde konumlandırılmıştır. Girland üst kısmında yatay olarak aşağı doğru sarkan manşetler, girlandı sıkmadan ve zeminden koparılmadan dalgalanarak aşağı doğru sarkıtılmıştır.

3 numaralı parça: Bir lahdin uzun yüzüne ait olmalıdır. Sütunlarla bölmelere ayrılmış ve her bir bölmede insan figürlerinin yer aldığı lahit parçasının eksik kısımlarında da sütunlar ve insan figürleri yer aldığı düşünülmektedir. Mevcut durumda iki insan figürü bulunur. Bunlardan ilki merkezde oturur vaziyette bir erkek figürüdür. Yüz kısmı oldukça tahrip olmuş figürün sakallı olduğu anlaşılmaktadır. Sağ elini tabure üzerine koyduğu tahribata rağmen belli olmaktadır. Sol kolu işlenmemesine rağmen giysinin altından uzandığı hissi ile elinde bir kitap tuttuğu anlaşılmaktadır.

3- Değerlendirme

M.S. 2. yüzyılda artık mezar geleneği içerisinde yerini alan lahitler M.S. 4. yüzyıla kadar geçirdiği değişimle, çalışmalarda tipoloji oluşturacak kadar farklı tip ve özellikte karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikler dikkate alınarak Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen üç lahit parçası, bilimsel çalışmalarda yapılan tipolojik sınıflandırmaya göre iki tipte değerlendirilebilir. Buna göre 1 ve 2 numaralı parçalar girlandlı lahit, 3 numaralı parça ise sütunlu lahittir. Bu iki tip lahtin Anadolu'nun farklı bölgelerinde örneklerini görmek mümkündür. Bu tipler her ne kadar bu isimlerle adlandırılrsa da lahitler üzerinde uygulanış şekilleri ve beraberinde kullanılan diğer süslemeler dönemseller ve bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar lahitlerin tek bir atölyenin ve ustanın elinden çıkmamasının yanı sıra yerel atölye ustalarının bunları kopyalayıp yorumlayarak lahitler üzerine farklı kompozisyonlarda aktarmasından kaynaklanmaktadır.

1 ve 2 numaralı lahit parçalarında kullanılan süslemeler dizilim açısından benzer kompozisyona sahiptirler. Bu benzerliği oluşturan süslemeler girland, medusa, boğa başı ve fiyonklardır. Ancak süslemelerin işleniş ve işçilik açısından farklılıkları bulunmaktadır. Bu iki lahit parçasında görülen süslemeler ve lahit mezar uygulaması genel olarak değerlendirildiğinde, ana atölyelerde ve yerel atölyelerde toplumun her kesimine hitap edecek özellikte ve kalitede üretiminin yapıldığını, uzak ve yakın bölgelerde ticari faaliyetlerle ulaşan örneklerin kullanım alanının ne derece yoğun olduğunu görmek mümkündür.

Lahit parçalarında girland, boğa başı, medusa ve fiyonklardan oluşan süslemeler, Roma İmparatorluk Dönemi lahitlerinde farklı kompozisyonlarda görülen örneklerdir (Perkins, 1958: s. 99-100). Bu süslemeler arasında yer değiştiren boğa başları olmuştur. Küçük Asya Girlandlı lahidlerinde girland taşıyıcı olarak boğa başlarının yanı sıra koçbaşları Eroslar ve Nikeler de kullanılmıştır. Girland yayı boşluğunda da Medusalara, rozetler tabula ansata gibi süslemeler görülmektedir (Koch, 2001: s. 232, res. 94). Farklı bölge örneklerine bakıldığında Prokonnesos'ta (Marmara Adası) bulunan örneklerde genelde girland taşıyıcısı olarak kullanılan boğa başları ve diğer taşıyıcılar belirli bir tip oluşturmuştur (Koch, 2010: s. 18, res. 28, 2-3). Ancak bu özelliklere sahip örnekler farklı bölgelerde de rastlamak mümkündür. Kilikia bölgesinde Augusta Antik Kenti'nde bulunan bir lahit üzerinde de girland, boğa başları ve medusalardan oluşan kompozisyonlar görmek mümkündür (Asgari, 1977: s. 340, abb. 25, Koch-Sichtermann, 1982: s. 552,). Ayrıca bu antik kentte girlandların boğa başları tarafından taşındığı ancak girland yayı boşluğunda farklı süslemelerin kullanıldığı örneklerde bulunmaktadır (Karaüzüm, 2005: s. 76, 79, 81, 82, kat. no: 14, 28, 32, 35, 36, Çelik, 2010: s. 76, 78, 79, 82, 84 kat. no: 4, 6, 7, 10, 12, Ergeç, 1987: s. 8, 17). Hatay Arkeoloji müzesinde sergilenen bir örnekte de girland, boğa başları ve medusalardan oluşan kompozisyon görülmektedir (Işık, 1975: s. 42, Kocaman, 2018, kat. no: 8, res. 43-46). Bu süslemelerin kullanımı başlangıcından bitimine kadar dönemsel ve bölgesel olarak farklı stil özellikleri göstermektedir. Bu farklılıklar lahitlerin hangi bölgeye ait olduklarını ve hangi dönemde üretildikleri hakkında bilgi almamızı sağlayan özelliklerdir. 1 ve 2 nolu lahit parçalarında görülen süslemelerin oluşturduğu benzer ve farklı kompozisyonların yukarıda değindiğimiz bölgelerin dışında da örnekleri görülebilir.

1 numaralı lahit parçası üzerindeki süslemelerin işlenmesinin yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Süsleme unsurlarının belirgin olmaması tarihlemeye yardımcı olacak kriterleri tam olarak sağlamamaktadır. Girlandın orta kısmında yer alan ve yüz kısmı oldukça tahrip olmuş başların, medusa mı yoksa insan başı şeklinde mi dizayn edilmek istendiği belli olmamaktadır. Kütle halinde kulak memesi hizasına kadar genişlikleri değişmeden dış konturları belirlenerek ayrıntılı işlenmemiş saç yapısının, bazı örneklerde hem medusa hem de insan başı olarak şekillendirilmiş saç örnekleri bilinmektedir (Işık, 1975: lev. 9 b, lev.14 a, lev. 15, lev. 18 b; lev. 24 b). Girlandın uçları boğa başı üzerinde düğümlenerek bağ uçları yanlara doğru uzatılmıştır. Fiyonk oldukça katı bir görünüme sahiptir. Bağ uçlarının iki yana çekilmesiyle oluşturulan sıkışma düğüm noktalarının üçgen bir şekil almasını sağlamıştır. Yeterince uzun yapıp sarkıtılmaması sonucu havada asılı kalmış bağ uçlarında, gerçeklikten uzak bir ustalık çalışması görülmektedir. Anadolu lahitleri üzerinde fiyonk kullanımı Hadrian Dönemi'nde katı ve zeminden koparılmadan hareketsiz olarak köşelerde bir taşıyıcısı olan ve olmayan girland uçlarının bağlandığı örnekleri görmek mümkündür. Bu durum sonraki dönemler için farklı stillerle gelişerek kullanımını devam ettirmiştir (Işık, 1975: s. 1-11, lev. 1a, 1c, 2a, 2b, 2c, 3, 4a, 4b, 5a, 5 b-

c, 6a). Girland, fiyonk ve manşetlerde zeminden koparılmadan hareketsiz katı görünüm ancak Antoninler Dönemi ortalarından itibaren hareketlilik kazanmıştır (Işık, 1975: s. 12-130).

2 numaralı lahit parçasının üzerindeki süslemelerin işlenişine bakıldığında lahitin yapımının bitirildiği düşünülmektedir. Süslemeler 1 nolu lahit parçasına göre daha detaylı ve ayrıntıların verilmesi açısından daha iyi bir işçiliğe sahiptir. Bu durumda tarihlenmenin yapılmasında önemli bilgiler sağlamaktadır.

Lahit parçasında girlandın bir kısmı görülmektedir. Boğanın boynuzu ile yana doğru uzanan bağ ucunun arasından çıkan girland başlangıcı aşağı doğru bir kalıp halinde zeminden yükseltılarak işlenmiştir. Üst kısmında üzüm ve asma yaprakları görülürken daha sonra alt kısmı bir manşetle ayrılarak geneli yaprak ve birkaç meyve ile donatılmıştır. Üst kısmı kaplayan üzüm tanelerinin etrafları boşaltılıp zeminden koparılarak birbirinden bağımsız işlenmişlerdir. Üzüm tanelerinin üzerine kapatılan yaprak kanallarla birbirinden ayrılarak bölümlerden oluşturulmuş ve yaprak uçları sivriltilmiştir. Genel olarak zeminle ilişkileri koparılmışsa da özellikle yaprak hareketsiz bir şekilde işlenmiştir.

Manşetin alt kısmında girland kalıp halinde aşağı doğru uzamaktadır. Üst kısımda birkaç düzensiz meyve ve yapraklar işlenmiştir. Meyvelere yuvarlak şekil verilerek etrafları boşaltılmış ancak zeminden koparılmamış üst kısımlarına çizikler çekilerek kanallar oluşturulmuştur. Yapraklar ince uzun biçimde etrafları boşaltılmış ancak oldukça kalın ve zemine bağlıdırlar. Üst kısımlarına çizikler çekilerek kanallar açılmıştır. Girlandın dış konturlarının sınırının belirli bir kalıpta işlenmesi, meyve ve yaprakların stil özelliklerine ayrıntılı olarak değinilmesinin nedeni bunların dönem özelliklerini yansıtan ipuçları vermesindedir. Buna göre Anadolu'da MS 1. yüzyılda başlayan girlandlı lahit üretimi, sanat anlayışındaki farklılıklarla MS 3. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Bu zaman diliminde, girland ve diğer süslemelerdeki değişik uygulamaları görebildiğimiz 2 nolu lahit parçasında girland başlangıcının üzüm salkımı ve üzerini kapatan yaprakla başlaması, manşetin alt kısmında görülen meyvelerin üzerindeki çatlama belirliliği belirli bir stil doğrultusunda yapılması tarihlenmede önemli faktörlerdir.

Anadolu lahitlerinde üslup bulma çabası içerisinde yer alan üzüm salkımı Hadrian Dönemi'nde girland ortalarından sarkıtılarak zemine yapışık halde işlenmişlerdir (Işık, 1975: s. 11). Marcus Aurelius Dönemi'nde ise Anadolu lahit örneklerinin stil gelişimi, lahitler üzerindeki süslemelerin daha estetik olması yönündeki çabalar dönem örneklerinde görülmektedir (Işık, 1975: s. 38-66). Bu örneklerde üzüm salkımlarının girlandlar üzerine konumlandırılışındaki farklılıkları ve daha ince işçilikle yapılması önceki dönemlere göre farkını göstermektedir. 2 nolu lahit parçasının üzerindeki üst girland başlangıcında görülen üzüm ve üzümlerin üzerine kapatılan asma yaprağı örneğini Anadolu'da, Antakya'da bulunan bir lahit üzerinde görürüz (Işık, 1975: 54 lev. 26 c, 27 a-b; Kocaman, 2018: s. 39-43). Ancak üzüm ve

asma yaprağı öncesinde manşetin külâh şeklinde işlenip daha sonra bağlanarak bir kasnakla girland başlangıcı oluşturulmuştur. Bu tip örnekler Roma etkisinin Anadolu örneklerine yansması olarak değerlendirilmektedir (Honroth, 1971: lev. 10-11) Marcus Aurelius Dönemi'ne tarihlenen Antakya lahdi girland üzerindeki süslemelerin zemine bağımlılığı devam etse de matkabın kullanımıyla girland süslemelerinin birbirinden ayrılmaları ve ışık gölge uygulaması daha belirgindir. Bağ uçlarının dönerek girland boşluklarındaki dağılımı daha gerçekçi bir hal almıştır. Girland başlangıcının manşet kullanılmadan doğrudan yaprak ve üzümle başlatıldığı örnekler Septimus Severus Dönemi'ne tarihlenen örneklerde artmıştır (Işık, 1975: lev. 40, 41, 43a). 2 nolu lahit parçasında manşetin alt kısmında az sayıda görülen meyvelerin üzerinde Y ve T şeklindeki çatlamlar görülmektedir. Anadolu girlandlı lahitleri içerisinde Septimus Severus Dönemi'ne tarihlenen Perge'den bir lahitte, sonraki dönemlerin şematik girland yapısında yerini alacak diğer süsleme unsurlarının yanında meyvelerdeki çatlamlarda öncü olacaktır (Işık, 1975: s. 81, lev. 36). Caracalla Dönemi Kilikia bölgesi lahitlerinde bu durumu kanıtlayan örnekler çalışmalarda aktarılmıştır (Işık, 1975: s. 81, lev. 47 b-c, 48 a, lev. 48 b-49).

2 numaralı lahit parçasında girland ortasına işlenen medusanın yüz hatları saçlardan ince bir çizgi ile ayrılmış saçlar alından yukarı kaldırılıp kazıma çizgilerle üst üste bindirilip kulak memesi hizasına kadar yanlara açılmıştır. Saçlar üst kısımda kabartılarak zeminden yükseltilmiş uç kısımları kıvrım yaparak zemine yaklaştırılmıştır. Saçların altından çıkan ve çene altında birleşen kalın yılan bağları boğa başı üzerindeki fiyonkun bağlandığı şekilde işlenmiştir. 2 nolu lahit parçasında girland ortasına işlenen medusanın bu özellikleri ile dönemler içinde gelişimi de göz önüne alınarak değerlendirmesi gerekir.

Buna göre; lahitlerin dar ve uzun yüzlerinde girland yayı boşluklarına yerleşik Medusa başları, farklı dönemlerde yüz ve saç yapılarındaki değişikliklerle örneğin geniş yanaklı, dar veya geniş alınlı, sivri veya ufak çeneli yüz yapıları ile saçların altına düşürülerek alından yukarı kaldırılıp yanlara kazıma yöntemiyle derin veya sığ kanallar açılarak uygulanan süsleme unsurları olmuşlardır. Anadolu girlandlı lahitlerinde kullanılan medusalar Hadrian Dönemi'ne tarihlenen örnekle, Roma'dan alınmış bir süsleme unsuru olarak karşımıza çıktığı düşünülmektedir (Işık, 1975: s. 7, lev. 3 a). Hadrian Dönemi Anadolu lahitlerinin, sonraki dönemler içinde gelişimi sağlanacak süsleme unsurlarının alt yapısını oluşturma hazırlıkları içinde olduğu görülmektedir. Antoninus Pius Dönemi'nde artık Anadolu girlandlı lahitlerinin kendi üslubunu bulma çabasına girdikleri süslemelere getirilen yeni yorumlamalar ile başladığı ve bu yorumlamaların değişerek farklı dönemlerde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Girland yayı içerisinde medusalar ve rozetler bu süslemelerden bazılarıdır. Medusaların stil özelliklerine bakıldığında yanakları şişkin, çene sivri ve ağız çevresi çukurlaşmıştır. Saçlar zeminden kopmadan yanlara açılıp kalıp halinde kanallar açılarak şekillendirilmişlerdir. Marcus Aurelius Dönemi lahitlerinde gördüğümüz derinlik hareket ve canlılık medusalarda da etkisini göstermiş ve saçlar derin kanallarla

ayrılarak hareketlendirilmiştir. Ayrıca medusaların yüz ifadelerindeki korku verici ifade için yüz de kaşların çatılması göz kapaklarının derine işlenmesi bu dönem medusalarının farklılığını göstermektedir (Işık, 1975: s. 25,53). Commodus Dönemi medusa örneklerinde barok etkilerinin yansması olan çözülme, ışık gölge ve derinlik unsurları geçmiş dönem örneklerine göre belirgin bir hal almıştır (Işık, 1975: s. 66-69). Septimus Severus Dönemi barok unsurların etkisinin devam ettiği fakat canlılık hareket ve derinliğin basit olarak işlendiği şematik yapı ön plana çıkmıştır (Işık, 1975: s. 76-106). Caracalla Dönemi lahitlerinde barok anlayış terk edilmiş saçlar derin kanallarla birbirinden ayrılarak üst üste bindirilmiş yayvan ve katı bir şekilde yanlara açılmıştır. Anadolu'da lahit üretim merkezlerinden biri olan ve kendi stil özellikleri ile ön plan çıkan Aphrodisias'ın, Alexander Severus Dönemi'ne tarihlenen lahitlerinde medusalar geniş yüz yapısı belirgin yüz hatları ve sıkı saç yapısıyla görülmektedirler (Işık, 1975; s. 131-149).

3 numaralı lahit parçası farklı konu işlenişleriyle diğer iki lahitten farklı bir cephe düzenlemesiyle görülmektedir. Bu lahit parçası, lahitlerin özelliklerine göre yapılan tipolojik sınıflandırmada sütunlu lahit olarak değerlendirilmektedir. Lahitlerin kısa ve dar yüzlerinde, sütunlarla taşınan arşitravlı ve kemerli mimari yapıların yansmasının aktarıldığı ve farklı konuların işlendiği lahit tipidir (Koch, 2001: s. 169). Sütunlu lahitlerin yayılımına bakıldığında belirli bir alanla sınırlı olmadığı görülmektedir. Roma'da kullanımı oldukça rağbet görmüş bu lahitlerin üç ve beş sütunlu ve bu sütunların arasında alınlık ve kemer uygulamalı olanları yaygındır (Koch, 2001: s. 44, res. 17; Fant, 1985: plate 74, fig. 7). Anadolu'da sütunlu lahitlerin kullanımının yaygınlığı da çalışmalarda görülmektedir (Asgari, 1981: s. 15-16, res. 3-4). Yapılan çalışmalarda üretim merkezi olarak Dokimeion değerlendirilmiştir (Koch, 2001: s. 31). Bu iki merkez haricinde Pamphylia, Bthynia ve Aphrodisias'ta bulunmuş örnekler Dokimeion sütunlu lahitlerinin taklitleri olduğu söylenmektedir (Koch, 2001: s. 240, 251, res. 105, 98-3; Ögüş, 2014: s. 133, fig. 8, 11, 13, 14).

Anadolu sütunlu lahitleri hakkında yapılan çalışmalar bu lahit tipinin ortaya çıkışı ve gelişiminde farklı görüşler sunmuşlar ve sütunlu lahitleri iki farklı yerdeki buluntulara göre Lidya ve Sidamara grubu olarak değerlendirilmişlerdir. Çalışmalarda ortaya çıkan verileri değerlendiren araştırmacıların bazıları sütunlu lahitlerin çıkış yerinin Lydia olduğunu (Weigand, 1914: s. 37 vd.) ancak bazıları da farklı özelliklerinden dolayı genel bir değerlendirmenin yapılmayacağını vurgular (Stohlman, 1921: s. 223-232). Morey sütunlu lahitler ile ilgili yaptığı çalışmada bu lahitleri tekniklerine göre ayırır; buna göre Lidya sütunlu lahitleri matkap kullanılmadan, Sidamara sütunlu lahitlerini ise matkap kullanılarak yapıldığını söyler (Morey, 1924: s. 28).

Sidamara sütunlu lahitler ilk olarak Konya ili Karaman ilçesi eski adı Sidamara olan Ambar köyünde bulunmuştur. Lahitin tüm yüzeylerine ve kapağına figürlü süslemeler işlenmiştir. Ön yüzde ortada taburede oturan yaşlı bir erkek, sağda

Artemis solda Demeter olması muhtemel iki kadın ve uçlarda Dioskurlar atların yularını tutar şekilde betimlenmiştir. Diğer uzun ve bir kısa yüzde ise av sahnesi betimlenmiştir. Diğer kısa yüzde ise mezar kapısı önünde bir kadın ve erkek figürü işlenmiştir. Kapak ise kline şeklinde işlenmiş kadın ve erkek uzanır şekilde görülmektedir. Sidamara lahti özelliklerine göre 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmiştir (Morey, 1924: s. 40-43, res. 65-67, Strzygowsky-S'rong, 1907: s. 101 vd.). Sidamara ile aynı döneme ait bir diğer sidamara tipi lahit Silifke de bulunmuş ve özellikle ön yüzde yer alan konu, Konya Sidamara lahtiyle ve Ankara Müzesi'nde yer alan Synnada Sidamara tipi lahitle konuların işleniş bakımından benzerlik taşımaktadır (Morey, 1924: s. 39-40, res. 61-64, Fıratlı 1949: s. 79-80, Elderkin, 1939: s. 101-115).

3 nolu lahit parçasında işlenen konunun Sidamara lahitlerinde kullanılan bir tip olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Sidamara lahitlerinde görülen konular oldukça çeşitlidir. Bu konular Morey tarafından tiplere ayrılmıştır (Morey, 1924: s. 62-63). Bu tiplerden biri şair ve musaların konu alındığı örneklerdir. Yukarıda değindiğimiz Konya Sidamara ve Silifke bunlardan bazılarıdır. Laodikya nekropolünde bulunan sidamara tipi lahit (Şimşek, 1997: s. 269-289), Konya Beyşehir Yunuslar köyünde bulunan sidamara tipi lahit (Boysal, 1958: s. 77-81) 3 nolu lahit parçası benzerlik göstermektedir. Bu iki Sidamara lahiti de 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

4- Sonuç

1 ve 2 numaralı lahit parçaları Anadolu gırlanlı lahit tipi içerisinde değerlendirilmiştir. Bu tip lahitler ilk ortaya çıkışlarıyla birlikte stil gelişimleri sürekli değişim halinde olmuştur. Ayrıca gırlanlarla beraber işlenen diğer süslemeler de dönemsel ve bölgesel özellikler göstermekte olup gırlan taşıyıcılar gırlan ortasını süsleyen unsurların lahit üzerindeki kombinasyonların farklılık gösterdiği örnekler mevcuttur. 1 numaralı lahit parçasının bitirilmemiş olması dönem özellikleri verecek ayrıntıların işlenmemesine neden olmuştur. Ancak boğa başı üzerindeki bağ uçlarının zemine bağlı katı görünümü daha ileri seviyede düzenleme yapılırsa dahi bu halden farklı bir şekil olamayacağı bellidir. Hadiran ve Antoninus Pius dönemlerinde Anadolu örneklerinde fiyonklarda ve bağ uçlarındaki katı yapı ile 1 numaralı lahit parçasındaki bağ uçları benzerlik göstermektedir. Bu nedenle bu parça MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.

2 numaralı lahit parçası gırlan düzenlemesindeki gırlan başlangıcında yer alan üzüm taneleri ve üzerlerinin yapraklarla örtülmesi, bağ uçlarının zemine bağlı fakat dalgalanarak hareket kazandırılması ve meyveler üzerindeki çatlamaların benzer örnekleri doğrultusunda MS 2. yüzyıl sonu MS 3. yüzyıl başına tarihlenebilir.

3 numaralı lahit parçasının kadın ve erkek figürün stil özellikleri değerlendirmesi tarihlendirme için bilgi verecek özelliklere sahiptir. Kadın figürü Roma Dönemi

öncesinde sıklıkla görülen Pudicitia ve Büyük Herculaneumlu Kız olarak adlandırılan heykel tiplerine uygun şekilde yapılmıştır. (Aybek, 2009: s. 40, dipnot: 105, Şahin, 2000: s. 60, Dinç, 2015: s. 47, Bieber, 1977: pl. 96, fig. 584). Bu tipte yapılan heykeller Roma Döneminde yas göstergesi olması yanında ideal Roma kadını ifade eden bir tip hâline gelmiştir (Fejfer, 2008: s. 342). Ayrıca merkezde oturan erkek figürüne bakar şekilde ayakta betimlenmiş kadın figürlerini lahit örneklerinde görmekteyiz (Şimşek, 1997; s. 271, res. 1-2). Bu kadın figürü de ölüm ve yas konusuna uygun bir pozda tasvir edilmiştir. Figürün giysi kıvrımlarında görülen zıt yönlendirmelerle (göğüs üzerinde yay şeklinde ve karın üzerinde üçgen biçimli kıvrımlar) olasılıkla vücudun hafif dönüşü vurgulanmıştır. Ancak kıvrımlar arasında kumaş hareket bütünlüğünü yansıtan organik yapı yoktur. Özenli işçilik olmakla birlikte yapay görüntü hâkimdir. Kıvrım yapısı ve ait olduğu kompozisyon örnekleri dikkate alındığında da MS 2. yüzyıl sonu içinde değerlendirmek mümkündür.

Erkek figürünün yüz ve saç-sakal detayları net bir biçimde anlaşılammakla birlikte yorum yapmamıza olarak sağlamaktadır. Saç yüzeyi aşınmıştır ancak dalgalı ve kabarık yapıldığı mevcut yapısından anlaşılmaktadır. Sakal yüzünü açıkta bırakacak şekilde çene hattı boyunca dolanmış ve çene kısmından boyna doğru uzun şekilde yapılmıştır. Sakal yüzeyindeki izle sakalın da dalgalı yapıldığını göstermektedir. Figürün yüz detayları aşındığı için bıyık olup olmadığı anlaşılammakla birlikte sakal yapısı dikkate alındığında olasılıkla sakalla birleşen bir bıyığa sahip olduğu söylenebilir. Saç sakal yapısı özellikle Marcus Aurelius ve Septimius Severus portrelerinde görülen ve filozof tipi olarak adlandırılan tipte yapılmıştır (McCann 1968: s. 67, 69, 122, 206, 207, Özgan 2013: s. 217, Altun 2016). Figürün yapıldığı imaj Roma sanatındaki stilistik etkilerin yayılımını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca kadın ve erkek figürü bir arada ele alındığında gerek duruş pozisyonları gerekse portre betimlemeleri ile toplumda yüksek bir statüde oldukları anlaşılmaktadır. Heykeltıraşlık açısından lahit parçası MS 2. yüzyıl sonu MS 3. yüzyıl başı özellikleri göstermektedir.

Kaynakça

- Altun, Özge. (2016). *Geç Roma Portreciliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Asgari, Nuşin. (1977). Die Halbfabrikate kleinasiatischer Girlanden sarkophage und ihre Herkunft. *Archaeologische Anzeiger*, s. 329–382.
- Asgari, Nuşin. (1981). “Uşak Selçukler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXV-2, s. 11-47.
- Aybek, Serdar. (2009). *Metropolis İonia I Heykel, Metropolis'te Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bieber, Margarete. (1977). *Ancient Copies Contributions to The History of Greek and Roman*. New York: New York University Press.

- Boysal, Yusuf. (1958). "Yunuslar Köyü'nde Bulunan Lahit", *Türk Arkeoloji Dergisi* 8\2, s. 77-81.
- Chamonard, Joseph. (1922). "Le quartier du Théâtre, , Exploration archéologique de Délos", *Fasc.VIII*, Paris.
- Çelik, Ahmet. (2010). *Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dinç, Münteha. (2015). "Manisa Müzesi'ndeki Hellenistik - Roma Dönemi Heykelleri", *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları - 3.
- Elderkin, George Wicker. (1939). The Sarcophagus of Sidamara. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 8(2), s. 101-115.
- Ergeç, Rıfat. (1987), "Anavarza Lahitleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Esen, Ögüş. (2014). Columnar Sarcophagi from Aphrodisias: Elite Emulation in the Greek East. *American Journal of Archaeology*, 118(1), s. 113-136.
- Fant, Clayton J. (1985). Four Unfinished Sarcophagus Lids at Docimium and the Roman Imperial Quarry System in Phrygia. *American Journal of Archaeology*, 89(4), s. 655-662.
- Fejfer, Jane. (2008). *Roman Portraits in Context*, Walter de Gruyter, Berlin New York.
- Fıratlı, Nezih. (1949). Ankara Arkeoloji Müzesi'ndeki Sidamara tipi Lahit parçaları, *Türk Tarih Arkeoloji Dergisi* (5), s. 79-87.
- Honroth, Margret. (1971). *Stadtrömische Girlanden, Ein Versuch zur Entwicklungsgeschichte römischer Ornamentik*, Band XVII herausgegeben vom Österreichischen Archäologischen Institut in Wien.
- Işık, Fahri. (1975). *Anadolu Girlandlı Lahitleri*. Doçentlik tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Karazüm, Gül. (2005). *Doğu dağlık Kilikya (Olba) bölgesi lahitleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kocaman Sakin, Büşra. (2018). *Hatay Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Koch, Gguntram. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Z. Zühre İlkelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Koch, Guntram. (1982). Östliche Sarkophage in Rom. *BJb* (182), s. 167-208.
- Koch, Guntram; Sichtermann, Hellmut. (1982), Römische Sarkophage, Münih. Lehmann/Olsen K.Lehmann-Hartleben/C.Olsen, Dionysiac Sarcophagi in Baltimore, Baltimore 194-2.
- Marc Waelkens, (1982). Dokimeion. Die Werkstatt der repräsentativen kleinasiatischen Sarkophage: Chronologie und Typologie ihrer Produktion, Archäologische Forschungen Band 11, Deutsches Archäologisches Institut.
- McCann, Anna, Marguerite. (1968). *The Portraits of Septimius Severus (A.D. 193-211)*, Memoirs of the American Academy in Rome, Vol. 30.
- Morey, Charles Rufus. (1924). The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and The Asiatic Sarcophagi, *Sardis V*, 1. Princeton.
- Özgan, Ramazan. (2013). *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Perkins, John B. Ward. (1958). Four Roman Garland Sarcophagi In America. *Archaeology*, 11(2), s. 98-104.
- Russell, Ben. (2010). The Roman Sarcophagus 'Industry': a Reconsideration. In J Elsner & J Huskinson (eds), *Life, Death and Representation: Some New Work on Roman Sarcophagi*. Millennium-Studien / MillenniumStudies, no. 29, Walter de Gruyter GmbH, Berlin and New York, pp. 119-147.
- Russell, Ben. (2013). *The Economics of the Roman Stone Trade*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Stohlman, Frederic W. (1921). A Group of Sub-Sidamara Sarcophagi. *American Journal of Archaeology*, 25(3), s. 223-232.
- Strzygowski, Josef; Arthur, S'rong. (1907). A Sarcophagus of the Sidamara Type in the Collection of Sir Frederick Cook, Bart., and the Influence of Stage Architecture upon the Art of Antioch. *The Journal of Hellenic Studies*, 27, s. 99-122.
- Şahin, Mustafa. (2000). *Miletupolis kökenli Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, Ankara: TTK yayınları.
- Şimşek, Celal. (1997). "Laokdikya Sütutunlu Lahti", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXXI, s. 269-289.
- Turak, Özgür. (2011). *Roma Dönemi Pamphylia Lahitleri ve Atölye Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Weigand, Edmund. (1914). *Baalbek und Rom. Die römische Reichtskunst in ihrer Entwicklung und Differenzierung*, Jahrbuch des Kaiserlichen Deutschen Archäologischen Instituts; 29.

Fotoğraflar

Fotoğraf 1. 1 numaralı lahit parçası

Fotoğraf 2. 2 numaralı lahit parçası

Fotoğraf 3. 3 numaralı lahit parçası